

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ НАДБАНЬ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми. Кожна з більш ніж двох тисяч національних культур, що існують у світі, має свою специфіку, яка робить її неповторною. Ця своєрідність виникає на основі впливу географічного чинника, особливостей історичного шляху народу, взаємодії з іншими етнокультурами. Як відомо, українська культура є однією з тих, де досі збережено більшість традицій, звичаїв, де шанують народну пісню, вишиванку та свою, унікальну історію. Знати про країну, в якій ми живемо, повинен кожен! Адже в час, коли іде, власне, боротьба за збереження національності, патріотизму, державності, збереження духу українського населення, ми маємо знати, що саме відвойовуємо власною кров'ю!

Мета дослідження – аналіз культури України та її ролі у надбанні світової цивілізації. Розкриття сутності основних компонентів даного поняття. Поставлена мета обумовлює розв'язання таких **завдань**: дослідити поняття культури; пояснити основну роль української культури в надбанні світової цивілізації. **Об'єктом дослідження** є культура України. **Предметом дослідження** є основні риси української культури, її особливості в контексті надбань світової цивілізації.

Культура («населити», «вирощувати», «успадковувати») – це поєднання матеріальних та нематеріальних, духовних цінностей, створених людиною впродовж існування світу. Із розмаїття соціальних процесів, фактів, що існували у раніше й існують сьогодні, вчені виділяють певну надзвичайну сферу, яка іменується культурою. Власне, культура є тим головним, що відрізняє людське і соціальне буття від тваринного світу. Для української національної культури основоположною є народна культура. На її основі поступово формувалися професійні науки, література, мистецтво. На розвиток культури України, хід подій в її історії мало вплив хороше географічне становище України, її кліматичні умови. Розташована ця держава в центрі шляхів зі сходу на захід, з півночі на південь. Всі йшли і зупинялись тут перепочити, або ж і залишитись назавжди [1, с. 429-430]. Кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, половці, печеніги, монголо-татари... Культура України увібрала в себе різні традиції цих народів, їхні звичаї, приладдя, певні іншомовні слова стали часто використовуватись в нашій країні. Для культури це добре. Вона не терпить ізоляції та кордонів, їй необхідний простір. Українська культура впродовж тривалих періодів свого існування розвивалася як народна. Фольклор, народні традиції, які додавали їй особливості, чарівності, загадковості займали поважне місце у її формуванні. Особливо яскраво це виявилось в народних думках, піснях, танцях, декоративно-прикладному мистецтві. Завдяки збереженню і продовженню традицій, початок яких був ще за часів Київської Русі, стало можливим піднесення української культури в XVI - XVII ст., і її відродження в XIX ст. Але, відчутні і негативні наслідки такого характеру розвитку української національної культури. Впродовж великого періоду часу багато талановитих людей, що народилися і виростили в Україні, змушені були її покинути, вони пов'язували своє життя і творчість з російською, польською, німецькою, іншими культурами. Окрім того, прогрес у сфері природничих наук був виражений набагато слабше, ніж у гуманітарній [2, с. 163]. Варто зауважити, що старовинна та самобутня система освіти, що досягла розквіту в добу Козаччини і забезпечила суцільну грамотність населення, книгописання, орієнтованість на провідні центри Європи, особливо на Візантійську культурну традицію, роль України-Руси як центру християнського віросповідання в східнослов'янському світі, також як центру наук і вищої освіти в добу Козаччини завдяки розвинутій мережі колегіумів, Острозькій та Києво-Могилянській академії, меценатство та державна підтримка культури рядом визначних державників – К. Острозьким, П. Конашевичем-Сагайдачним, І. Мазепою та ін. – все це дозволило створити ряд класичних шедеврів у галузі друкарства, мистецтва, архітектури, досягти значних успіхів у науці, піднести українську культуру до рівня світового явища. Дослідник української культури І. Огієнко зазначав, що українській культурі були властиві відвертість світу, відсутність ксенофобії (боязні чужого) і гуманізм. Говорячи про гуманізм в українській культурі, слід розуміти те, що система цінностей даної культури була досить специфічною. Багатий матеріал для такого висновку дають твори Г. Сковороди, Ф. Прокоповича, П. Куліша. У них вони вирішували питання про сутність та умови людського щастя, про значення людського існування. Українські мислителі, на відміну від філософської думки

інших європейських країн, де проблеми хвороб, бідності, безкультур'я мислилося подолати шляхом технічного прогресу, підвищення продуктивності праці, за допомогою зусиль освічених монархів, закликають до іншого. «Споріднена праця» і самопізнання, свобода, обмеження життєвих потреб, надання переваги духовному, а не матеріальному - ось ті шляхи і рецепти щастя, яких дотримувались і які пропагували провідні українські мислителі. Сьогодні такі підходи набувають особливого значення для всього людства [3, с. 215]. Західна Україна певний період часу була під владою Польщі та Австрії і мала інший шлях мистецького розвитку. Дерев'яна архітектура розвивалася традиційно, зберігала національну самобутність. Кам'яне монументальне будівництво втрачає вже не так схоже на українську пам'ятку культури, воно підпадає під вплив західноєвропейської архітектури.

Чарівна музика завжди була характерною рисою розвитку культури українського народу. Динамічна й драматична за своїм характером культура бароко сприяла розвитку старих і виникненню нових музичних жанрів. Із середини XVII ст. почали з'являтися псалми і канти, складені здебільшого для хору на три голоси, появляються жанри ліричної пісні для вираження індивідуальних, інтимних почуттів та настрою; виникає багато різновидів жартівливих пісень; створюються нові форми танцювальної пісні.

Важливо звернути увагу на те, що негативно на розвиток культури впливала політична розчленованість українських земель. З 1660 р. Правобережна Україна знову перейшла під владу Речі Посполитої. У складі іноземних держав перебували Галичина (Польща), Північна Буковина (Молдавське князівство), Закарпаття (Угорщина), Слобожанщина та Південь України (Росія). Це перешкоджало оформленню її елементів, характерних для всього українського етносу. Вплив на інтелектуальне середовище справляли безупинні війни, що їх вели інші країни за право володіти нашими землями. Продовжувалися руйнівні напади татар, які приносили неабияку біду українському народові [4, с. 98]. Процеси, пов'язані з дальшим еволюційним поступом феодалізму та зростанням капіталістичного укладу, розвиток ремесла, промислів і поява мануфактур, освоєння нових земель, формування ринкових відносин загальноукраїнського значення – все це разом відповідно позначилося на духовному житті суспільства, вимагало підготовки освічених людей, посилення контактів між окремими регіонами, землями, людьми. Поступово ламалися економічні та політичні перегородки, замкнутість та ізольованість, властиві добі середньовіччя.

Упродовж XIX і початку XX століття українська культура зробила важливий, рішучий крок уперед у своєму розвитку, виявила свою здатність синтезувати багатовіковий світовий художній процес; всім своїм мистецьким арсеналом запропонувати самобутнє вирішення багатьох суспільних, етико-філософських і художніх проблем, які хвилювали людство; створити такі художньо-естетичні цінності, які поставили українську культуру на рівень світової. Отже, перейнята гуманістичними ідеями, українська культура XIX – початку XX ст. вивела українську націю на широкий шлях світового історичного поступу, поставила із невідомості й забуття в один ряд з найрозвинутішими націями світу.

Високий ступінь розвитку та історичної зрілості української культури, з яким вона вступила у XX століття, сприяли її активній участі в загальноєвропейському культурному процесі. Це й сформованість розгалуженої жанрової системи в літературі, демократизація, модернізація мови більшості мистецтв: образотворчого, графіки, скульптури, музики; цілісність загальнонаціонального (Східна і Західна Україна) культурного розвитку, видатні здобутки нашої культури, що збагатили не лише свою, а й європейську художню культуру (українська народна пісня, соціальний роман, імпресіоністична та експресіоністична новели XX ст., театр корифеїв, гуцульське народне мистецтво та багато іншого).

Незважаючи на важкі форми національного гніту, переслідування і заборони, культурне життя в Україні на початку XX століття значно активізувалось. Створюються художні музеї, архіви, бібліотеки, по-новому діють мистецькі навчальні заклади, посилюються зв'язки із зарубіжними художніми центрами (Париж, Рим, Мюнхен, Краків). Революція і здобуття національної державності (УНР, ЗУНР) дали потужний історичний імпульс для національно-культурного будівництва навіть за умов обмеженої і затиснутої радянської державності 20-х років. Період 30-х – початку 50-х років були часами жорстокого тоталітаризму. Він позначений у суспільному житті України гострими суперечностями, трагічними подіями, породженими антинародною сталінською диктатурою. Наша культура набула неабияких втрат: загинули сотні талановитих майстрів, були ліквідовані численні наукові і творчі інституції та заклади. Навіть за таких жахливих умов процес розвитку української культури тривав трішки уповільненими темпами. Зупинити це було неможливо,

тому що масова ліквідація неписьменності, створення широкої мережі шкіл та інших культурно-освітніх установ і мистецьких колективів сформували справді зацікавленого споживача культури. Цей, слабкий за своєю сутністю процес, деформувався і спотворювався терористичним режимом, який наклав тяжкий прес на наукову думку, примітивізував, засмічував світоглядними міфами справу народної освіти, в галузі літератури та мистецтва вів до загального зниження естетичного рівня, фальшування і перекручення життєвої правди, рабського прославлення культу «вождя всіх часів і народів» [5, с. 168]. Підчас війни вона збагатилася величезною кількістю творів, що ввійшли до її класичного фонду, хоч і тут, як не крути, було разом з тим чимало агітаційної поденщини та голої пропаганди.

В часи так соціалізму під наростаючим імперським тиском, фальшивими гаслами «нової історичної спільноти» та «єдиної загальнорадянської інтернаціональної культури», посилюються процеси цілеспрямованої денационалізації неросійських народів, потрапляють на межу загибелі національні мови. Саме тоді активізується так звана підпільна або захаявно-шухлядна культура, творча думка, ідейні пошуки, нагромаджується інтелектуальний потенціал українського народу.

У розвинених сучасних країнах можна виділити три основні типи взаємовідносин держави з культурною сферою: американський, британський і французький. Різняться вони рівнем державного втручання в процеси підтримки культури, обсягами й механізмами недержавної підтримки митців та мистецьких заходів. Щодо України, то її культурна сфера живе скромнішими вимірами. Чому? Тому що вона обмежена цілим комплексом проблем, що дісталися у спадщину від минулих правителів, подій попередніх століть [6, ст. 389]. Інтелектуальна та духовна криза культури нашої країни не розпочалась сьогодні, вона була закладена в самій суті тоталітарно-імперського режиму. Безкровна поява майже в центрі Європи суверенної України, її політичне відродження мали значний вплив на суспільні та геополітичні реалії не тільки в цьому регіоні, а й в усьому світі. Який саме вплив? Посилився інтерес країн світової співдружності до української економіки, історії, національно-політичного і національно-культурного відродження, міжнародних відносин. Можливим це стало через те, що в середовищі українського народу за багато століть сконцентрувався величезний потенціал цілісної духовної культури на противагу постійним зазіханням на колонізацію українських етнічних земель з боку чужоземних держав. Збереглося немало цінностей і традицій української національної культури, які сьогодні мобілізують культурний самозахист українського суспільства, готують нову інтелектуальну еліту України. Сучасний період, що почався в кінці 80-х років і по сьогоднішній день відкрив нові обрії перед культурою нашої країни, яка вперше здобуває можливість творитись й розвиватися як єдина національна культура материка й зарубіжжя. З'явилися нові риси, нові характеристики, які дозволяють нам з оптимізмом говорити про майбутній прогрес у розвитку нашої культури: неабияке розширення меж творчої свободи для митця, наявність величезного творчого досвіду і творчих сил, різноманітні зв'язки з мистецтвом інших народів тощо. Зараз посилюються також усталені форми зв'язку культури з нацією, більш чітко окреслюється в процесах розвитку української культури спектр пошуків більш естетичної дієвості культури – змістовної, гуманної, емоційної [7, с. 206].

Висновок. Проаналізувавши вище написані факти та ідеї, можна підвести підсумок. Жодна національна культура не може існувати як замкнена, самодостатня – без творчого спілкування з іншими культурами, в тому числі й Україна. Здобутки української культури стають надбанням усього світу, оцінюються як національний внесок у міжнародний культурний процес. Попри всі труднощі об'єктивного, суб'єктивного плану, поступово заповнюються «білі» та «чорні» плями в історії культури України, виходять на всенародний рівень раніше заборонені та замовчувані сторінки її історії. Український народ, ставши незалежним, має повне право на відродження і подальше творення своєї національної культури. За прикладом незалежних розвинених держав світу Українська держава повинна посилити свою роль у підтримці сфери національної культури для піднесення національного престижу; створення освітньо-виховної галузі культури з метою відродження у свідомості народу духовно-моральних універсалій національної культури, піднесення національного самоусвідомлення громадян, консолідації їх в єдину політичну націю; побудови індустрії культури для посилення ділової активності трудящих в містах і селах, що зазнали культурного занепаду. Лише таким шляхом український народ зробить свій вагомий внесок у культурну скарбницю світової цивілізації, адже, як свідчить аналіз минулої історії, «всяке відречення од змагань до національно-політичної незалежності йшло все в парі з

національною руїною, із занепадом національної культури і найстрашнішим для нас ренегатством найбільш активних верств українського народу».

Література

1. Ерасов В. С. Социальная культурология. Учебник для студентов высших учебных заведений. 2-ое изд. испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 1996. - 591 с.
2. . Скворцова Е. М. Теория и история культуры: Учебник для вузов. М.: ЮНИТИ, 1999. - 406 с.
3. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1993. - 390 с.
4. Гончарук – Чолач Т., Джугла Н. Особливості української ментальності як основа національної самоідентифікації. / Т. Гончарук – Чолач , Н. Джугла / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv
5. Гончарук, Тетяна Культурологія [Текст] : підручник / Тетяна Гончарук. – Тернопіль : Воля, 2006. – 360 с.
6. Гончарук, Т. В. Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 44-71